

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Ateities sapnai

Ateitį bando nuspėti verslą iš to pasidarantys ekstrasensai, būrėjai, bioenergetikai, chiromantijos specialistai, astrologai ir įvairaus plauko pranašai. Žinoma, laiką jie spėja konkrečiam vartotojui – pirkėjui, taigi jų spėjimai – vienadienio pobūdžio, neuniversalūs. Ir visada reikia žiūrėti, kad vartotojas liktų patenkintas. Kitaip kitą kartą neateis, ir kišenė liks tuščia.

Ateitį bando prognozuoti ir mokslininkai, ir menininkai – meninės vizijos ir mokslinio fakto padedami, proto ir vaizduotės įkvėpti. Kadangi menas ieško grožio, o mokslas – tiesos, jų ieškojimai spinduliuoja universalios žmogiška patirtimi ir branda.

Būsimasis laikas negali nejaudinti, nes tai tokia chimeriška laiko forma – ji niekada neateina, nes kaipmat virsta praeitimi, taigi tuo, kas sustingę, kas nebeteka, kas vienaip ar kitaip apčiuopiama, suprantama, įvertinama.

Ir turbūt visas laiko formas aprėpia Tas, kuris nėra pavaldus laikui, nes ne laikas Jį sukūrė, o Jis – laiką. Ir tasai laikas, kaip ir visi Jo kūriniai, yra nuostabus ir neretai mums nesuprantamas, mįslingas, keliantis baimę ir nuostabą. Štai ką rašo apie laiką Aurelijus Augustinas: „Kaip galimi abu pirmieji laikai – būtasis ir būsimasis, jei būtojo jau nebėra, o būsimojo dar nėra; jei esamasis visada liktų esamuoju ir nepereitų į būtajį, tai jis jau būtų ne laikas, o amžinybė“ (*Aurelijus Augustinas. Išpažinimai, Vieniuliktoji knyga*).

Mokslas, suvokdamas laiką kaip vieną iš svarbiausių mūsų būties dėmenų, bando analizuoti ir suprasti jį, pasitelkdamas mokslinius instrumentus. Šioje srityje padaryta nemažai svarbių atradimų, tačiau laiko paslaptis neišpėta, kaip kad neatsakytą į svarbiausius būties klausimus: kas aš, kodėl aš atėjau į šį pasaulį, kokia mano gyvenimo prasmė. Galbūt mūsų egzistencija, mūsų laikas šioje žemėje pasibaigtų, jeigu į šiuos klausimus būtų racionaliai ir protingai atsakyta – laiko paslaptis dingtų.

O juk šiuolaikinis pasaulis neretai labai stengiasi, kad į šiuos būties klausimus būtų racionaliai atsakyta – kad mūsų gyvenimas neturėtų paslapties. Kad laikas atrodytų baigtinis, o žmogaus gyvenimas – kaip atkarpa ilgoje tiesėje. Kad nemanytume, jog gyvenimo smiltims išbyrėjus iš laikrodžio, jis galėtų prisipildyti tokio smėlio, kurio nebeveiktų žemės trauka ir jis nebyrėtų – jis sklandytų. Kad mūsų asmeninio laiko kruopelės įsimaišytų į visas laiko formas jungiantį Jo laiką.

Žinoma, tai nepatvirtinta jokiais faktais – arba tie faktai tokie akivaizdūs, kad mes jų paprasčiausiai nepastebime. Kaip kad būna su labai mažais arba labai dideliais objektais – tokiais mažais ir tokiais dideliais, kad mes nei vienų, nei kitų nematome. Mes nematome bakterijos, ir bakterija nemato mūsų. Bet mes egzistuojame kaip simbiotinės būtybės – vieni kituose. Ir dar sykį teisingas didysis Shakespearas, sakydamas: „Ir danguje, Horacijau, ir žemėj / Daugiau dalykų paslėpta yra, / Negu sapnavo jūsų išmintis“ (*Hamletas, I veiksmas, 5 scena*).

Sapnuojanti išmintis – puikiai pasakyta. Ir sapnuose veikia fizikos dėsniai, bet ten jie – sapno dalis. Taigi mes galime nebeteikti jiems absoliučios reikšmės ir bent trumpam (nes atsibudę neatsiminsim) pajusti, suprasti šalia slypint kitą pasaulį ir kitą laiką.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

SAPNAS

*Aš sapnavau peizažą lyg El Greco:
Danguj, žalsvam stikliniam debesų,
Atsispindėjo kalnas ir šviesi
Žaibų srovė, - ir nebebuvo nieko,*

*Kas skirtų žemę nuo dangaus. Many
Taip pat atsimuša kalnai ir upės,
Ir supas paukštis, ant šakos nutūpęs,
Ir plaukia žydros žuvys vandeny*

*Manosios sielos. Vaikščioju po rojų
Ir giesmės angelo paskui kartoju.*

Henrikas Radauskas

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2015 m. suteikė 15 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Ateities sapnai • **2-as psl. Jūratė Kuodytė.** Lietuvių katalikų mokslo akademijos naujienos • **3-as psl. Jonas Grigas.** Apie sielą ir gyvenimą po mirties • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** „Lietuvos muziejų kelias“ – nuostabi pažintis su liaudies meno grožiu • **5-as psl. Perpetua Dumšienė.** „Atžalynas“ Basanavičynėje • **6-as psl. Renata Šerelytė.** Seni ir nauji pasauliai (Naujos knygos) • **7-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Lietuvanis sugrįžta, arba trys Liudvikai (4) • **8-as psl. Kultūros kronika / Aldous Huxley.** Puikus naujas pasaulis. Ištrauka iš romano

Kitame numeryje: Prano Visvydo esė • Skausminga Jakučionių šeimos istorija

Lietuvių katalikų mokslo akademijos naujienos

JŪRATĖ KUODYTĖ

Birželio 29 dieną Vilniuje, Bažnytinio paveldo muziejuje įvykusiame XXIII Lietuvių katalikų mokslo akademijos (LKMA) suvažiavime paskelbti trys nauji akademikai. Jais tapo Vilniaus arkivyskupas Gintaras Grušas, istorikas dr. Darius Baronas ir buvęs Lietuvos ambasadorius prie Šventojo sosto ir Maltos ordinui filologas ir istorikas dr. Vytautas Ališauskas. Naujoji LKMA Centro valdyba šešerių metų kadencijai išrinko naujus LKMA vadovus. Centro valdybos pirmininke tapo akad. prof. habil. dr. Danutė Gailienė, vicepirmininku – akad. prof. dr. Paulius V. Subačius, moksliniu sekretoriumi – akad. dr. Darius Baronas. Suvažiavimo plenariniuose posėdžiuose buvo pristatomi šių mokslinių tyrimų projektų rezultatai: „Lietuvos atsivertimas: pagonys barbarai tampa vėlyvųjų Viduramžių krikščionimis“, „Krikščionys Lietuvoje prieš ir po Atgimimo“ bei „Naujų baltų mitologijos ir religijos šaltinių tyrimas ir publikavimas“. Pranešimus skaitė dr. Darius Baronas, Stephen C. Rowell, dr. Irena Eglė Laumenskaitė, dr. Nerija Putinaitė, dr. Paulius V. Subačius, dr. Vytautas Ališauskas.

LKMA yra seniausia veikianti

seno iš gyvenimo išėivijoje, Jungtinėse Valstijose laikų. Daugelį tų didžiųjų vardų mūsų tautos ir Bažnyčios istorijoje ten sutikau, teko ir bendrauti, todėl džiaugiuosi tokia garbe, kad tarp jų vardų atsiranda ir manasis“, – džiaugėsi Vilniaus arkiv. Gintaras Grušas, pažymėdamas, kad LKMA yra Bažnyčios Lietuvoje intelektualinė jėga. Katalikai yra kviečiami ne tik užsідaryti vienoje mokslo srityje, bet ir tą sritį matyti kaip integralią mūsų visuomenės dalį ir kurti bendrą visuomenės gerį. Arkivyskupo manymu, visų aukštąjį mokslą įgijusių žmonių pareiga yra ką nors atiduoti visuomenei, o katalikai gali toje bendrystėje padėti, kartu padėdami ir pačiai Bažnyčiai. Tokia yra kiekvieno pasauliečio pareiga, kaip ir misionieriš-

LKMA nariai – iš kairės: šviesaus atminimo kunigas Vaclovas Aliulis, MIC, tuometis akademijos prezidentas Paulius Subačius ir Telšių vyskupas Jonas Algimantas Boruta, SJ 2008 metais vykusios tarptautinės konferencijos „Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusiose Abiejų Tautų Respublikos žemėse“ metu.

Lietuvos akademinė organizacija, įkurta 1922 m. Ji vienija skirtingų sričių lietuvių mokslininkus bendram mokslui, kultūros ir visuomeniniam darbui. LKMA priklauso pasaulinei katalikų intelektualų asociacijai „Pax Romana“ ir yra laikoma pirmąją katalikų akademikų pasauliečių organizacija Europoje. Paprastai akademikais renkami mokslininkai pagal mokslui reikšmingus pasiekimus. Šiuo aspektu buvo netikėtas Vilniaus arkivyskupo Gintaro Grušo išrinkimas – akademiniai arkivyskupo pasiekimai, kaip jis pats teigė, yra palyginti riboti, nors G. Grušas turi daktaratą ir yra dėstęs kunigų seminarijoje. LKMA įvertino jo darbą, vertinant Kanonų teisės kodeksą.

„Buvau maloniai nustebintas, kai man pranešė, jog norima mane išskirti į kandidatus, Lietuvių katalikų mokslo akademija man žinoma nuo

ka veikla, kuri kartais suvokiama tik kaip aktyvus evangelizavimas, Dievo žodžio skelbimas didžiuose renginiuose ar pamokslavimas. Evangelizavimas vyksta ir šeimoje, ir akademiniuose aplinkoje. Visur galima skleisti Gerąją naujieną, parodyti kūrinijos grožį, tą tiesą, kuri šiomis dienomis dėl reliatyvizmo kartais išblunka. „Yra objektyvi tiesa, tikrai yra Dievas, kuris mus sukūrė, o mes turime pareigą bendradarbiauti Jo kūrybos darbe“, – priminė arkivyskupas Gintaras Grušas.

Dr. Darius Baronas, suvažiavimo pertraukos metu paklaustas, kaip jaučiasi tapęs šios garbingos institucijos akademiku, prisipažino, kad toks LKMA narių sprendimas jam buvo visiškai netikėtas: „Esu palyginti nesisenas, dirbu savo darbą, tad man tai buvo visiškai paslaptis, nesijaučiau vertas ir nuolankiai priimu tokį kolegų pa-

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS

XXIII SUVAŽIAVIMAS

2015 m. birželio 29 d.

Bažnytinio paveldo muziejus, Šv. Mykolo 9, Vilnius

10.00 Šv. Mišios Vilniaus arkikatedros Šv. Kazimiero koplyčioje

11.00 Suvažiavimo atidarymas
 Invokacija. Centro valdybos ataskaita. Revizijos komisijos pranešimas
 Naujai išrinktų akademikų pristatymas

12.00 *Pertrauka. Balsavimas*

12.30 Plenarinis posėdis
Projekto Lietuvos atsivertimas: pagonys barbarai tampa vėlyvųjų Viduramžių krikščionimis rezultatų pristatymas
 Darius BARONAS, Stephen C. ROWELL
Projekto Krikščionys Lietuvoje prieš ir po Atgimimo rezultatų pristatymas
 Algimantas KATILIUS, Eglė LAUMENSKAITĖ, Nerija PUTINAITĖ, Arūnas STREIKUS, Paulius SUBAČIUS
Projekto Naujų baltų mitologijos ir religijos šaltinių tyrimas ir publikavimas rezultatų pristatymas
 Vytautas ALIŠAUSKAS

Suvažiavimą ir projektus remia

Lietuvos mokslo taryba

LKMA suvažiavimo programa

sitikėjimą ir esu jiems dėkingas. Tai dar labiau įpareigoja laikytis tam tikrų mokslinės etikos taisyklių, atstovauti katalikišką Lietuvos kultūrą.” Nors plačiai žinoma Lietuvos visuomenei yra labiau žinoma Lietuvos mokslo akademija, tačiau Lietuvių katalikų mokslo akademija, nors ir mažiau žinoma, tačiau nė kiek ne mažiau gerbiama. Tokios garsios asmenybės kaip Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis, Zenonas Ivinskis įpareigoja tęsti tarpukario Lietuvoje pradėtą katalikų mokslininkų, kurie paklojo pamatus šiuolaikinei civilizuotai krikščioniškai Lietuvai, kelią.

Šiandien kyla pavojus prarasti civilizacinį sąmoningumą, patikimus orientyrus, reali grėsmė įklimpti į tam tikrą liūną, tamsą. Žmonės pradeda nebesuvokti, kas yra kas, viskas pasidaro labai paslaptis, ir tada sunku atskirti, kas yra laisvė, o kas – prievarta. Atsiranda visiškas chaosas. „Esu įsitikinęs, jog mūsų bendraminčiai turi palaikyti tuos dalykus, kurie yra objektyviai verifikuojami“, – kalbėjo akademikas dr. D. Baronas.

Po suvažiavimo pakalbintas dr. Vytautas Ališauskas priminė, kad Lietuvių katalikų mokslo akademija – šiuo metu ilgiausią tradiciją turinti mokslo institucija Lietuvoje.

Naujasis LKMA narys dr. Darius Baronas

Nenorėdamas nuvertinti jokios kitos mokslo institucijos, jis išskėlė labai svarų LKMA indėlį išėivijoje, kur jos nariai išsaugojo laisvą mintį ir nepriklausomus tyrimus. Lietuvoje ši institucija buvo įgavusi šiek tiek kitokių pobūdį. Žvelgiant į nuveiktus darbus, pirmiausia galima išskirti leidybinę veiklą, kuri visada reprezentuoja mokslinę veiklą. LKMA leidybinė veikla yra išskirtinai reikšminga. Katalikų akademija, gaunanti labai kuklius administracinius ir finansinius resursus, yra davusi labai daug Lietuvos mokslui. „Šiandien akademijoje vyksta tam tikras paieškų ir atsinaujinimo etapas, pasaulis visai kitoks nei prieš dešimt metų, jis labai sparčiai keičiasi. Manau, jog LKMA irgi atras naujus būdus, kaip atsiliepti į naujus iššūkius“, – kalbėjo naujasis akademikas dr. Vytautas Ališauskas.

Šiuo metu LKMA sudaro 26 nariai. Ypatingai svarbi ir palyginti nauja veiklos kryptis – šviesti visuomenę, primenant krikščioniškus Lietuvos valstybės gyvenimo pamatus. Jau penktus metus po LKMA stogu Pilies g. 8 įsikūrusi Mažoji akademija, kurios tikslas – sistemingos akademinio lygio krikščionybės studijos su profesionaliais dėstytojais. Norima platesniam visuomenės sluoksniui suteikti rimtų, patikimų ir gyvai perteikiamų žinių apie visą krikščioniškąją epistemą –

svarbiausius tikėjimo klausimus, Bažnyčią, Šventąjį Raštą, krikščionybės istoriją, aktualiąją dabartį, krikščionišką meną, išpažinimų skirtumus. Akademinių lygi užtikrina profesionalūs dėstytojai, studijas rengia ir už jų turinį atsako sąmoningi ir Bažnyčiai atskaitingi krikščionys. Mažosios akademijos kuratoriumo nariai yra Nacionalinės premijos laureatas Antanas Gailius, mons. teologijos dr. Algirdas Jurevičius, LKMA akad. doc. istorijos dr. Arūnas Streikus, LKMA akad. prof. filologijos dr. Paulius Vaidotas Subačius, o globėjas – Kardinalas, bažnytinės teisės dr. Audrys Juozas Bačkis. □

Apie sielą ir gyvenimą po mirties

efoto.lt nuotraukos

JONAS GRIGAS

Tobulėjant medicinai vis daugiau žmonių grąžinami iš klinikinės mirties. Kai kurie jų tvirtina buvę atsiskyrę nuo kūno. Kaip paaiškinti šį reiškinį? Mirtis yra užprogramuota mums gimstant. Tačiau pagrindinės pasaulio religijos kalba apie gyvenimą po mirties. Bet ar yra įrodymų?

Daktaras Raymond Moody knygoje „*Life After Life*“, 2001 (Gyvenimas po gyvenimo) aprašo 150 atvejų, kai buvę arti klinikinės mirties žmonės sakė, kad jie jautėsi palikę kūną ir galėjo matyti ir suprasti viską, kas vyksta aplinkoje. Jie girdėjo, kaip gydytojai paskelbė jų mirtį, girdėjo pokalbius gretimuose kambariuose, matė tunelį ir šviesą jo gale. Keliaudami tuneliu jie sutikdavo mirusius artimuosius ir jautė gilią jų meilę, džiaugsmą ir ramybę. Kai kurie matė viso savo gyvenimo panoraminį vaizdą, kuris tarsį kino filme prabėgdavo prieš akis, jautė kitokią erdvės ir laiko suvokimą. Tunelio gale jie jautė draudžiamą intensyvios šviesos barjerą ir suprasdavo, kad jie turi grįžti į žemę ir tęsti gyvenimą. Tik nedaugelis matydavo pragarą. Šie po to gyvenimą dažniausiai baigdavo savizudybe. Moody pastebėjo stebinantį šią patirtį išgyvenusių žmonių liudijimų panašumą, nepriklausantį nuo amžiaus, lyties ar religijos. Šią patirtį galėtų su-

kelti biocheminiai procesai smegenyse artėjant klinicinei mirčiai. Bet dr. Moody rašo, kad visi klinikinę mirtį išgyvenusieji pacientai tvirtino, kad tikrasis gyvenimas yra po mirties, o gyvenimas Žemėje tėra tik sapnas.

Pagrindinės pasaulio religijos teigia, kad žmoguje yra įsikūnijusi siela, kuri po mirties tęsia gyvenimą, kad siela gali gyventi be kūno, o kūnas be sielos – ne. J-J. Charbonie knygoje „*Les Preuves scientifiques d'une Vie apres la vie*“, 2008 (Gyvenimo po gyvenimo moksliniai įrodymai) rašo net apie mokslinius gyvenimo be kūno po mirties įrodymus. Yra ir daugiau knygų apie žmonių, grįžusių iš klinikinės mirties, patirtį.

Psichiatrai, neurologai ir kardiologai ieško psichologinių kūno ir sielos atsiskyrimo priežasčių, laboratorijoje dirgindami elektra tam tikras smegenų sritis. Kai kurie tyrėjai mano, kad siela sudaryta iš panašių į neutrinus dalelių, nes jų pacientai tvirtino, kad palikę kūną galėjo prasiskverbti pro sieną ar stiklą. Profesorius R. Dutheil ir kiti knygoje „*L'Homme Superlumineux*“, 1990 (Švytintis žmogus) pateikia net sielos modelį.

Anot Dutheil, iš kvantinės fizikos seka, kad jei dalelė suskyla, jos dalys juda viena nuo kitos šviesos greičiu. Jei vienos suskilusios dalelės dalies sukinio kryptis pakinta, kitos dalelės dalies sukinys pasikeičia lygiai taip pat. Reiškia, dvi dalelės akimirksniu suderina savo padėtis dėl greičiau už

šviesą sklindančios informacijos. Todėl Dutheil kelia hipotezę, kad gali egzistuoti kita simetrinė visata, lygiagretė mūsų šviesai, kurioje šviesa sklinda greičiau. Joje yra kitoks erdvėlaikio supratimas, nes laikas gali kisti akimirksniu dabartyje, į praeitį ir ateitį. Šią superšviesią visatą sudaro tik informacija. Tai sielų visata, sudaryta iš kitokių dalelių. O mūsų gyvenamas ir suvokiamas pasaulis tėra tik to pasaulio holografinė projekcija.

Sekant šį modelį, autorius mano, kad mirtis yra sielos perėjimas į tą superšviesią informacijos visatą. Mūsų kalba ir jausmai nesuderinami su tos visatos pojūčiais. Nustojus veikti mūsų kūno pojūčiams, toje naujoje visatoje jie veikia toliau. Todėl siela mato ir girdi. Kelionė tuneliu reiškia sielos perėjimą iš mūsų trimatės visatos į kitą daugiamatę informacijos visatą. Iš matematikos žinome, kad pereinant iš daugiamatės į trimatę erdvę dalis informacijos prarandama. Mūsų trimatės erdvės jausmai, kalba ir logika nesuderinami su daugiamate erdve. Todėl sielos negali tiesiogiai bendrauti su gyvaisiais. Žinoma, mokslas netiria nematerialių reiškinių, tokių kaip siela. Tačiau ar tikrai žinome, kad siela nemateriali?

Modelį galima kritikuoti, tačiau naujausios fizikos teorijos neatmeta lygiagrečių visatų su kitokiomis fizikos konstantomis (kitokiu šviesos greičiu ir kt.) buvimo. 1996 metais fizikai suskaidė elektroną į holoną ir spinoną ir parodė, kad šios kvazidalelės gali sklisti skirtingu greičiu skirtingomis kryptimis. Juan Maldacena pasiūlė fizikinį visatos modelį, kuriame visata tėra tik aštuonmatės erdvės holograma. Kosmose dominuoja tamsiosios medžiagos dalelės, kurios, kaip ir siela, yra nematomos ir dar nesuprantamos. Matomoji medžiaga, sudaryta iš mums pažįstamų atomų ir molekulių, sudaro tik 4 proc. visatos medžiagos. Kas yra kita, nematoma, mes nežinome. Apie jos buvimą sprendžiame tik netiesiogiai iš gravitacinio poveikio. Apie sielą taip pat pagrindinės pasaulio religijos sprendžia iš netiesioginio poveikio. Pagaliau fundamentalus termodinamikos dėsnis teigia, kad niekas – nei medžiaga, nei energija – iš nieko neatsiranda ir neišnyksta, tik pereina iš vienos formos į kitą. Todėl žmonės norėtų, kad ir jie neišnyktų po mirties, kad pereitų į kitą gyvenimą. Klinikinę mirtį patyrę žmonės tik priartėdavo prie mirties, tik pažvelgdavo į ją ir nebuvo perėję barjero tarp gyvybės ir mirties. Mes nežinome, kas yra už tos užuolaidos.

O ką pagrindinės pasaulio religijos sako apie tai, kas yra po mirties? Ketvirtame tūkstantmetyje prieš Kristų induizmas buvo viena seniausių religijų, palaikančių reinkarnacijos doktriną. Pagal ją, žmogus ir kiekvienas gyvas padaras turi sielą, kuri po mirties neišnyksta, bet įsikūnija kitame gyvame padare. Kokiame įsikūnys, priklauso nuo žmogaus elgesio: toks karmos dėsnis. Galutinis tikslas yra išvengti pragariškos reinkarnacijos ir išnykimo iš Žemės, bet tapti „*kosmine asmenybe*.“ Šeštame amžiuje prieš Kristų budizmas pasisavino reinkarnacijos doktriną. Joje kūnas yra tik apdaras, kurį pasenusį ar nesveiką siela nusimeta kiekvienos reinkarnacijos metu.

Judaizme sielos nemirtingumas yra pagoniškas tikėjimas. Talmude

nieko konkretaus neparašyta apie sielos nemirtingumą. Žydų enciklopedija rašo, kad „tikėjimas, jog siela tęsia gyvenimą atsiskyrusi nuo kūno

yra tik filosofinės ir teologinės spekuliacijos“. Ir hebrajų Biblija aiškiai neskiria žmogaus kūno ir sielos.

Krikščionybėje nemirtingas yra tik Dievas. Biblijoje rašoma (Ekleziastas 9:5-6), kad mirę liks mirę, kol jų Dievas neprikels Paskutiniojo Teismo dieną. Tarp mirties ir prisikėlimo nieko nevyksta. Iš čia seka, kad žmogaus siela iš esmės yra mirtinga. Už ją raginama tik melstis.

Islame mirtis yra ne gyvenimo pabaiga, bet naujo pradžia, išvykimas į kitą gyvenimą. Žmogų sudaro kūnas ir siela arba sąžinė. Fizinis kūnas yra tik jungtis tarp sielos ir išorinio pasaulio. Kai kūnas neveikia, siela jį palieka ir persikelia į kitų matmenų erdvę. Siela yra nemirtinga.

Taigi visos pagrindinės religijos kalba apie sielą, tačiau ji lieka paslaptis, nes mokslas nematerialių reiškinių, taip pat ir sielos, netiria. Kai kurie kelia hipotezes, kad sielą sudaro neutrinai arba nematomosios medžiagos dalelės. Bet tai tik hipotezės. O amerikiečių psichiatrė E. Kübler Ross knygoje „*On Death and Dying*“, 1969 (Apie mirtį ir mirimą) rašo, kad sielą galima pastebėti, kad ji yra materialinė.

Iš visų pagrindinių pasaulio religijų Korane yra aiškiausiai pasakyta, kad mirtis nėra gyvenimo pabaiga, kad jis tęsiasi po kūno mirties, o žmogaus smegenys tėra tik jungtis tarp kūno ir sielos. Mirtis nepaveikia mūsų tapatybės, mūsų sielos, kuri išlaisvinta iš kūno gali keliauti erdvėlaikyje. Šios mintys yra patrauklios musulmonams, todėl jų tikėjimas plinta, net kai kurie katalikai (įskaitant lietuvių) pereina į musulmonų tikėjimą.

Pastaraisiais dešimtmečiais mes sužinojome daugiau apie Žemės ir visatos reiškinius nei per visą ankstesnę istoriją. Kuo mokslas sužino daugiau, tuo pasaulis atrodo sudėtingesnis ir paslaptingesnis. Moksliniam pažinimui tęsiantis vis daugiau prisiliečiame prie nežinomybės, neturėdami daug vilčių sužinoti viską. Mokslininkai jau suprato, kad visata yra ne tik matomoji – didžioji jos dalis nematoma. Dalis tikrovės, įskaitant sąmonę, yra paslėpta nuo mūsų jausmų ir supratimo. Kad siela ir gyvenimas po mirties domina ne tik teologus, galima spręsti iš šių žemiau nurodytų knygų.

Raymond Moody, *Life After Life*, 2001

J-J. Charbonier, *Les Preuves scientifiques d'une Vie apr'ès la vie*, Exergue, 2008.

K. Ring, *Life at Death, A Scientific Investigation of the Near Death Experience*, Coward McCann and Geoghegan, 1980.

M. B. Sabom, *Light and Death: One Doctor's Fascinating Account of Near Death Experiences*, Zondervan Publishing House, 1998.

C. Sutherlands, *Transformed by the Light: Life After Near Death Experiences*, Bantam Books, 1992.

R. Dutheil & al., *L'Homme Superlumineux*, Sand, 1990.

A. K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*, Golden Elixir Press, 2011.

The Jewish Encyclopedia, Vol. VI, p. 564, 1910.

E. Kübler-Ross, *On Death and Dying*, Scribner, 1997. □

„Lietuvos muziejų kelias“ – nuostabi pažintis su liaudies meno grožiu

Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje – paroda apie šv. Jurgio vaizdavimą mene
A. Vaškevičiaus nuotraukos

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Rugsėjo 27-ąją – pasaulinę turizmo dieną – Lietuvoje baigiasi daugiau kaip keturis mėnesius vykęs ir visą šalį apėmęs Lietuvos muziejų asociacijos organizuojamas nacionalinis kultūros paveldo aktualinimo, kultūrinio turizmo plėtros ir modernių muziejinių iniciatyvų edukacinis projektas „Lietuvos muziejų kelias“. Tai jau ketvirtus metus rengiamas projektas, kasmet sulaukiantis vis didesnio susidomėjimo.

Šiemet gegužės 18-ąją „Muziejų kelias“ prasidėjo Dzūkijoje, po to vingiavo per Sūduvą, Žemaitiją, Mažąją Lietuvą ir baigsis Aukštaitijoje, Lietuvos liaudies buities muziejuje. Kadangi Lietuvos Respublikos Seimas 2015-uosius metus yra paskelbęs Etnografinių regionų metais, „Lietuvos muziejų kelio“ organizatoriai pasirinko temą „Liaudies meno grožis“, kurios renginiai yra įtraukti į Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą Etnografinių regionų metų minėjimo veiksmų planą.

Visus keturis mėnesius patys įvairiausi Lietuvos muziejai pasiūlė renginius, atskleidžiančius etnografinių regionų savitumą, kultūrinį palikimą bei tradicijas. Daugelio muziejų ekspozicijos ta proga buvo atnaujintos, vyko įdomūs parodų atidarymai, vykdyti meniniai edukaciniai projektai, tradicinių amatų renginiai, susitikimai su tautodailininkais, liaudies meno sričių tyrinėtojais.

Šiemet buvo tęsiamas dar pernai pradėtas Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui skirtas penkerių metų „Lietuvos muziejų kelio“ ciklas – plėtojama lietuvių liaudies meno tema. Ateinančiais metais bus populiarinami Lietuvos dvarai ir juose sukauptos vertybės, 2017 metais numatyta prisiminti Vasario 16-osios kūrėjus ir puoselėtojus, o paskutiniaisiais, 2018 metais bus skatinama apmąstyti ir šiuolaikiškai išreikšti svarbiausius Lietuvos Respublikos pasiekimus.

Lietuvos muziejų asociacijos valdybos pirmininkas Raimundas Balza, prisimindamas „Muziejų kelio“ istoriją ir pradėdamas šių metų renginius teigė, jog 2012 metais, kurie buvo paskelbti Muziejų metais pirmą kartą surengtas „Lietuvos muziejų kelias“ į renginius sukvietė beveik 29 tūkstančius lankytojų, o jau pernai susidomėjusių lankytojų skaičius išaugo net iki 54 tūkstančių. Šiemet „Lietuvos muziejų kelio“ programoje dalyvavo 67 muziejai iš visos Lietuvos, o visuomenei buvo pristatyti 104 renginiai, kurie sulaukė didelio susidomėjimo.

Vienuose renginiuose apsilankydamas didelis būrys žmonių, kiti buvo kameriniai, tačiau visų jų metu lankytojai galėdavo pasigėrėti liaudies meno grožiu, sužinoti daug įdomios informacijos, paklausti atskirų regionų dainų, pamatyti šokių, išgirsti pasakojimų. Vienas toks labai šiltas ir jausmingas renginys liepos pabaigoje vyko Palangos Gintaro muziejaus terasoje, kur buvo surengta etninės kultūros popietė „Ant krašto marės, Palangos miestely...“. Čia su žiūrovais susitiko etnologė Zita Baniulaitytė, kuri kartu su ansambliu „Mėguva“ dainavo, sekė pasakas, pristatė žemaitišką tautinį kostiumą ir jo ypatumus. Lankytojai buvo pakviesti į muziejaus vidų, kur muziejininkė Sigita Bagužaitė-Talačkienė atskleidė

Renginio Palangos Gintaro muziejuje metu „Mėguvos“ ansamblis pristatė žemaitišką folklorą

Zanavykų muziejuje – molinių puodinių dekoravimas.

baltiškos proistorės papuošalų ornamentikos simboliką, o Dovilė Valužytė supažindino su liaudiškų motyvų perimamumu tautodailininkų ir dailininkų kūryboje.

Įdomūs renginiai vyko ir Sūduvoje bei Zanavykų krašte. Zyplių dvare netoli Šakių išsikūręs Zanavykų muziejus renginio „Zanavykų liaudies meno grožis“ pakvietė aplankyti Zanavykijos grožį ir išskirtinumą atspindinčią kraitinių skrynių ir tekstilės gaminių parodą. Atidarymo metu taip pat buvo rodomas Lietuvos liaudies kultūros centro išleistas filmas apie lietuvių tautinį kostiumą. Po parodos atidarymo ir filmo peržiūros vyko edukacinė kraitinių skrynių programa, kurios metu jaunimas zanavykiškais ornamentais dekoravo stilizuotas medines konstrukcijas – skrynias, o vyresnieji dekoravo molines puodines.

Parodoje „Zanavykų liaudies meno grožis“ buvo demonstruojami Zanavykų muziejaus fonduose buvę ir iš Lietuvos liaudies buities muziejaus pasiskolinti eksponatai, pranešimą apie kraitinius baldus ir Zanavykijai būdingiausius dekoru elementus bei simbolius skaitė Lietuvos liaudies buities muziejaus vyresnysis muziejininkas Vingaudas Baltrušaitis, zanavykiškas dainas tarmiškai, tradiciniais tautiniais kostiumais pasipuošę atliko Šakių kultūros centro folkloro ansamblio „Šakija“ dalyviai.

Išpūdingai šių metų „Muziejų kelio“ renginiai užbaigti ir Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Čia nuo gegužės mėnesio veikė paroda „Šventasis karys. Šv. Jurgis dailės kūriniuose Lietuvoje“. Parodos idėjos autorius vyriausiasis muziejininkas Vidmantas Airinį papasakojo, kad šventas Jurgis yra tiesiogiai susijęs su karo istorija, dėl to tokia paroda atidaryta šiame muziejuje. Joje eksponuojami Vytau-

to Didžiojo karo muziejaus, Kauno Šv. Jurgio bažnyčios ir Paveikslų galerijos, Lietuvos dailės ir Lietuvos nacionalinio muziejų Vilniuje, Šiaulių „Aušros“ muziejaus profesionaliosios dailės ir liaudies meno darbai – paveikslai, graviūros, skulptūros, ikonos, kuriuose yra vaizduojamas Šv. Jurgis.

„Šventasis Jurgis gerai žinomas daugelio tautų istorijoje, ir jis gausiai visur vaizduojamas. Tik Anglijoje labiau paplitę grafikos darbai, vaizduojantys šį karį, Vokietijoje yra labai daug skulptūrų, šis šventasis labai paplitęs ir Italijoje – juo domisi karo istorikai, jo vaizdavimas yra įdomus ir to meto ginkluotės tyrinėjimams. Švento Jurgio vaizdavimas turi galias tradicijas ir tarp stačiatikių. Parodoje mums pavyko pristatyti ir pasaulinį šio šventojo vaizdavimo kontekstą, sulaukėme paramos iš daugelio Lietuvos muziejų“, – pasakojo parodos uždarymo metu V. Airinį.

Šioje parodoje buvo siekiama netradiciškai parodyti karį per Šv. Jurgio paveikslą mene, supažindinant visuomenę su Šv. Jurgio atvaizdu kaip ikonografijos šaltiniu. Taip pat siekta atskleisti Šv. Jurgio kulto paplitimą ir populiarumą, kario – gynėjo reikšmę ir svarbą visuomeninėje sąmonėje istorijos eigoje. Lietuvoje yra net 23 bažnyčios, turinčios šio šventojo vardą.

Parodos lankytojai pamatė daug nuotraukų, kuriuose vaizduojamas šis karžygys, kryžiai, koplytstulpiai ir kiti tautodailės kūriniai ar patys liaudies meistrai, taip pat šv. Jurgio paveikslus, graviūras ir liaudies meno skulptūras su Šv. Jurgio atvaizdu, XIX a. antrosios pusės bažnytines procesijų vėliavas su Šv. Jurgio atvaizdu ir Lietuvos stačiatikių ikonas.

Turininga ir įdomi buvo baigiamoji paskaita apie šv. Jurgio asmenybę ir reikšmę liaudies mene, kurią skaitė Vytauto Didžiojo universiteto daktarė Asta Venskienė. Ji pabrėžė, kad žinių apie tai, kas buvo šventasis Jurgis, nėra daug – žinoma, jog jis buvo trečiajame amžiuje gyvenęs katalikų šventasis, nukankintas Palestinoje. Jis yra antrasis Lietuvos globėjas po švento Kazimiero.

„Šis šventasis vaizduojamas nugalintis slibiną, kuris simbolizuoja blogį. Tas blogis sietas ir su pagonybe, kurią nugali krikščionybė. Amžiams bėgant karalaitė, kurią išgelbsti šv. Jurgis, reiškė ir geografinį tašką, ji buvo siejama su šventojo tėvyne Kapadokija, kuri yra dabartinėje Turkijos teritorijoje“, – pasakojo gausiai susirinkusiems A. Venskienė.

Ji sakė, kad šventasis Jurgis visų pirma buvo karys, bet kai kuriose tautose yra išitvirtinęs jo kaip žemdirbių, gyvulių ir ypač arklių globėjo įvaizdis. Istorikams, tyrinėjantiems paveikslus su šiuo šventuoju, labai įdomu ir to meto ginkluotės vaizdavimas, nes vienur šis karys vaizduojamas su kalaviju ar durklu, kitur – ietimi. Karys dažniausiai pateikiamas užmynęs slibiną, su baltu, ypač obuolmušiu žirgu, fone matyti balta vėliava su raudonu kryžiumi. Daug įvairių šio šventojo vaizdavimo variantų ir buvo galima pamatyti parodoje, kurios uždarymą praturtino kanklėmis ir birbynėmis groję Kauno Juozo Gruodžio konservatorijos moksleiviai.

Šių metų „Muziejų kelio“ renginiai baigėsi, o muziejininkai jau rengiasi ateinantiems, nes Lietuvoje yra daugybė dvarų, kur sukauptos ištis turtingos kolekcijos – visa tai bus bandoma pristatyti 2016 metais. □

„Atžalynas“ Basanavičynėje

Apie Sūduvos mėgėjų teatrų festivalį

Rež. Leonarda Gaurylienė ir festivalio sumanytoja Janina Kurtinaitienė

PERPETUA DUMŠIENĖ

Lietuvoj rugsėjį tiek puikiausių renginių, švenčių, festivalių. Atslūgus vasaros karščiams žmonės vėl nori bendrauti, dalintis, pasidžiaugti gyvenimo ir kūrybos derliumi. Tradiciniais tapę renginiai – tai tarsi didieji kultūros atleidai. Juk ir atleiduose ne tik meldžiamasi, bet ir seni bičiuliai sutinkami, ir kermošiai nuūžia, ir giminių vaišės rengiamos, geresniais drabužiais pasipuošiama, po apylinkes pasižvalgoma.

Su panašiomis viltimis ir nuotaika rudenį ilgiuosius Sūduvos mėgėjų teatrų festivalio Ūžkabaliuose. Šiuose kraštuose gyvena ir darbuojasi nemažai bičiulių – poetų, muzikų, dainininkų, mokytojų, žurnalistų, dailininkų, kultūros darbo organizatorių. Visados galiu pasikliauti šiuos žmones gerai pažįstančia ir suburiančia Janina Kurtinaitiene – ji ir pati kūrybinį darbą dirba, ir kitus organizuoja. Tad ir šį kartą sutariame drauge i teatrų festivalį vykti. Žinau, kad Janina buvo ir šio mėgėjų teatro festivalio sumanytoja.

Važiuodama iš Kauno į Vilkiškį jau svajoju, kaip bus įdomu pamatyti, kiek paaugo Jono Basanavičiaus gimtinėje Tautos atgimimo ažuolynas, kaip bus malonu įeiti į vaidinimams papuoštą Basanavičiaus sodybos klotimą. Janina Kurtinaitienė

manęs Vilkiškyje jau laukia, mus svetingai į kompaniją priima Vilkiškio pagyvenusių žmonių klubo „Rudenėlis“ mėgėjų teatras „Kertė“, jų autobusiuku su linksmai klegančiais vaidintojais riedame rudėjančiais laukais į Ūžkabalius.

Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinyje Jono Basanavičiaus gimtinėje (Gimtinės g. 17, Ūžkabalių I kaimas, Bartninkų seniūnija, Vilkiškio rajonas) rengiamas tradicinis Sūduvos mėgėjų teatrų festivalis „Atžalynas“.

Jono Basanavičiaus gimtinėje nuo 1997 metų organizuojamas festivalis tęsia ir puoselėja klotimo teatro tradicijas, sukviesdamas pagyvenusių žmonių, suaugusiųjų ir jaunimo mėgėjų teatrų kolektyvus. Jaunimo trupių pasirodymai klotimo scenoje ne tik paįvairina renginį, bet ir skatina jaunosios kartos kūrybiškumą, išliejimą į krašto kultūrinę veiklą. Šis vietos ir regiono bendruomenėms skirtas renginys suburia ne tik skirtingas kartas, bet ir dalyvius iš įvairių Lietuvos etnografinių regionų.

Vos tik nuvykstame ir džiugiai pasižvalgome po Ažuolyną, pasėdime ant prieklėčio, išsijame tautodailės dirbinių ir jau sukame pasivašinti Virbalio bulviniais blynais, tuoj mus pastebi budri organizatorių akis. Esame kalbinamos pasidaruoti slaptoje (viešai neskelbiamoje) spektaklių ir vaidmenų vertinimo komisijoje. Tenka sutikti, bet laisvas buvimas jau baigiasi, tenka domėtis repertuaru, aktorais, fotografuoti.

Savo kūrybą šiųmečiame festivalyje pristatė Sūduvos krašto teatro kolektyvai ir svečiai iš Punsco. Sūduviai: Marijampolės savivaldybės Liudvinavo laisvalaikio salės vaikų ir suaugusiųjų teatrai, Vilkiškio kultūros centro mėgėjų teatras „Gluosnė“, Vilkiškio pagyvenusių žmonių klubo „Rudenėlis“ mėgėjų teatras „Kertė“, Pilviškių mėgėjų teatras, Šakių Zanavykų teatras, Paluobių kaimo teatras, Jurbarko kultūros centro Skirsnemunės skyriaus suaugusiųjų teatras, „Lino lėlės“ iš Klaipėdos. Svečiai iš Lenkijos-Punsco lietuvių kultūros namų klotimo teatras. Visi šie kolektyvai dalyvavo konkursinėje festivalio programoje.

Atvyko ir labai malonių ilgai lauktų svečių – tai profesionalai iš Vilniaus, Knygos teatras. Knygos te-

Virbalio gospadinė

atras dar neseniai susikūręs. 2014 metais jis pateikė premjerinį spektaklį pagal Vinco Mykoliaičio-Putino romaną „Altorių šešėly“. Šį kartą bus rodomas spektaklis „Prabangos“ pagal Jurgio Savickio novelės. Knygos teatras savo spektakliams rodyti ieško neįprastų vietų. Dažnai sau sceną teatras randa dvaruose, koplyčiose, muziejuose, vilose. Pagrindinis Knygos teatro tikslas – populiarinti lietuvių literatūrą, skatinti jos skaitymą.

Vaidinimai vyko dvi dienas. Pirmoji diena buvo skirta vaikų teatrų pasirodymams. Renginio pradžioje visi norintieji galėjo dalyvauti Alytaus lėlių teatro „Aitvaras“ organizuojamoje edukacinėje programoje „Lėlininko dirbtuvėlė“. Klaipėdos lėlių teatras „Lino lėlės“ spektaklius kuria vien lietuviškų pasakų motyvais. Šį kartą buvo vaidinama „Lietuviška pasaka apie tris seseris“ Jono Basanavičiaus užrašytų pasakų motyvais. Marijampolės savivaldybės Liudvinavo laisvalaikio salės vaikų teatras (režisierė Vita Gvazdaitienė) suvaidino Eleonoros Matulaitės pjesę „Raganos miltai“. Vaikų teatrų programa buvo nekonkursinė.

Antrąją dieną žiūrovai išvydo Augustino Griciaus pjesės „Palanga“, Kazio Borutos romano „Mediniai stebuklai“, Antono Čechovo apsakymų motyvais pastatytus spektaklius; žinomas ir ne tokias žinomas komedijas – Moljero „Tariamas ligonis“, Žemaitės „Kunigo naudą velniai gauda“, Liudvikos Didžiulienės „Apsiriko“, Stasio Žemaičio „Mirta Činčiberaitė, arba 15 000 litų“, Jono Katkevičiaus „Provincijos aistros“.

Mėgėjų teatrų spektakliai žavi vaidintojų entuziazmu, gyvenimo meile, liaudiškos tradicijos gyvumu, didele pagarba žiūrovui, gyvenimo teatro magija. Tad komisijos nariams teko gerokai pasvarstyti, kai reikėjo paskelbti šauniausią įkūnytus vyrišką ir moterišką personažus bei išpūdingiausią suvaidintą festivalio spektaklį.

Šauniausiai įkūnytu vyrišku personažu buvo paskelbtas Vincas Dovinė (vaidino Kęstutis Varnagiris) iš spektaklio „Mediniai stebuklai“. Spektaklį sukūrė Marijampolės savivaldybės Liudvinavo laisvalaikio salės teatras „Žalias sodas“ (režisierė Vita Gvazdaitienė) Kazio Borutos romano „Mediniai stebuklai“ motyvais. Teatras didžiujasi, kad gali prikelti savo kraštiečio rašytojo Kazio Borutos kūrinius naujam gyvenimui.

Šauniausiai įkūnytu moters vaidmeniu buvo pripažinta Barbora, kampininkė iš Varnalaukių (vaidino Ona Gabartienė) iš spektaklio „Apsiriko“. Spektaklį sukūrė Vilkiškio pagyvenusių žmonių klubo „Rudenėlis“ mėgėjų teatras „Kertė“ (režisierė Leonarda Gaurylienė) pagal Liudvikos Didžiulienės komediją „Paskubėjo“.

Išpūdingiausią suvaidintu festivalio spektakliu pripažintas Jurbarko kultūros centro Skirsnemunės skyriaus suaugusiųjų teatro suvaidinta Moljero komedija „Tariamas ligonis“ (režisierė Birutė Šneiderienė).

Visi festivalio dalyviai galėjo pasidžiaugti ir padalintu festivalio laikraščiu „Atžalynas“, kurį parengė muziejnininkė Agnė Kaulickienė.

Kai visi buvo apdovanoti gėlėmis, dovanomis ir tradiciniais keraminiais suvenyrais *giliukais*, nusifotografavo visi kartu, tada kieme pavakarojome koncertuojant Jurbarko kultūros centro kapelai „Santaka“, taip pat buvome pavaišinti karštu kugeliu, lietuvišku kumpiu ir lašiniiais, atsigaivinome lietuviška gira. Vakariene kieme po žvaigždėmis buvo maloni ir išpūdinga. Gal todėl, kad visi jautėsi šalia esančios J. Basanavičiaus tėvišės sodybos ir Ažuolyno šventumo verti, neapleidžiantys tautinių tradicijų. □

Teatras „Kertė“

Festivalio žiūrovai.

P. Dumšienės nuotraukos

NAUJOS KNYGOS

SENI IR NAUJI PASAULIAI

RENATA ŠERELYTĖ

Aldous Huxley. Puikus naujas pasaulis. Iš anglų kalbos vertė Gražvydas Kirvaitis. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015

Nemažai šiuolaikinių knygų (veikiausiai rinkodaros pagrindais) vadinamos „sukrečiančiomis“, „pranašingomis“, numatančiomis vienokį ar kitokį kataklizmą. Nieko nuostabaus, knygos – rinkos dalis. O pranašystės ir būrimus iš kavos tirščių žmonės apskritai mėgsta, tai pakankamai respektabili verslo sritis, žinoma, neturint omeny tų asmenų, kurių pranašystės neverslios, kitaip tariant, neįtinka vartotojui, norinčiam ateitį matyti taip, kaip jis įsivaizduoja ir kokia ateitis jam patiktų. Keisčiausia tai, kad nemaža dalis žmonių mėgsta ir niūrias pranašystes; galbūt dėl tos pačios priežasties, kaip ir siaubo romanus – bijoti saugu, nes visa tai labai toli nuo mūsų.

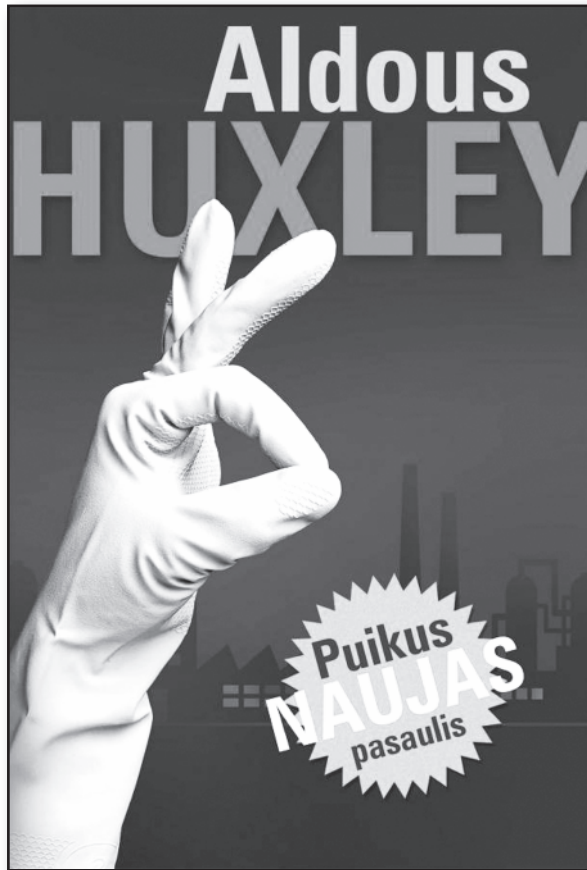
Huxley romano liežuvis lyg ir neapsiverstų vadinti šiuolaikiniu (šiandieninis šiuolaikiškumas apsiriboja dešimtmečiu, ne daugiau, nes žmonių atmintis, užuot talpinusi esminius pokyčius (tarkim, mentaliteto), apsiriboja medijų siūloma plokščia dabartimi). Šiaip ar taip, pirmas „Puikaus naujo pasaulio“ leidimas pasirodė 1932 m., antrasis (su autoriaus pratarme naujam leidimui) – 1946 m. Romanas toks gyvas ir šviežias, lyg būtų parašytas vakar. Daugelis šiuolaikinių populiarių romanų jau nebeaktualūs, o „Puikus naujas pasaulis“ tebestulbina taikliai ir tiksliai sukurtos utopinės visuomenės paveikslu, kuris toks įtaigus yra galbūt dėl to, kad daugelis utopinių tendencijų ateina ne iš kur nors kitur, o iš mūsų dabarties.

Taigi kiekvienos utopijos ištakos – mūsų dabartis. Matyt, veikiausiai todėl autorius knygos epigrafui pasitelkia Nikolajaus Berdiajevo mintį, kad „utopijos yra įgyvendinamos“, ir žmonėms reikia rasti būdą to išvengti. Sunku būtų pasakyti, kad to reikia žmonių labui ir gerovei – veikiau jau žmogiškumui, prisiminimams, istorijai ir transcendencijai išsaugoti. Nes kiekviena utopinė visuomenė kuriama būtent žmonių laimei ir gerovei. Tą vaizdžiai, su mokslininko aistra ir menininko vaizduote atskleidžia Huxley.

Skaityt „Puikų naują pasaulį“, nė kiek neabejoji, kad rašytojo pavaizduota visuomenė yra laiminga, kad viskas, kas galėtų sukelti nepasitenkinimą gyvenimu, kruopščiai iškupiūruota ir pašalinta iš pačios genetinės sanklodos, iš žmogaus atminties. O to, ko negalima pašalinti, galima pakeisti (pvz., alkoholi ir narkotikus keičia soma, universalios tabletės bet kokiai graužachiai ar nepasitenkinimui nuslopinti) arba iškreipti (tėvystės ir motinystės supratimas utopinėje visuomenėje tampa šlykščiu ir gėdingu, liudijančiu fiziologinį barbariškumą). Šioje visuomenėje nėra teologijos ir religijos, o naujausi mokslo išradimai skirti išimtinai vartotojo laimei ir gerovei, pragmatinei naudai užtikrinti. Mokslas – tiesos, o menas – grožio sritis, tačiau laimingai visuomenei nereikia nei grožio, nei tiesos, todėl šių sričių kaip tokių ir nebelieka.

Šios utopinės tendencijos labai artimos šiuolaikinėms. Žinoma, nereikėtų imti domėn mūsų politikų, šnekančių apie gerovės visuomenę ir laimingą ateitį, nes tai tiesiog treniruoto kalbėjimo klišės, vargu ar kuris iš jų bent susimąstė, kokia ta laiminga ateitis gali būti, kokia jos formulė. O kad tokia ateitis išsipildytų, Huxley nuomone, pirmiausia reikia sukurti ekonominę gerovę, prie kurios žmogus įprastų kaip baudžiauninkas kad buvo įpratęs prie baudžiatvės.

Bet to maža – reikia, kad žmogus ir pamiltų savo vergiją, taigi gerovę. O štai tam jau reikalingi tolimesni instrumentai. Huxley pateikia keturis pagrindinius: „labai patobulintų įtaigos mechanizmų“, veikiančių jau kūdikių refleksus (pavyzdžiui, kaip įskiepyti žemesnės kastos kūdikiams neapykan-

Aldous Huxley

tą gėlėms ir knygoms, kad jiems tų dalykų niekada nereikėtų), žmogaus nuskyrimą į jam tinkamą vietą visuomeninėje hierarchijoje (romane tai – ne tautybės, rasės ir kultūros, o tiesiog alfos, betos, deltos, gamos ir epsiloni), atrastas alkoholio ir narkotikų pakaitalas, suteikiantis didesnį malonumą ir ne toks žalingas (romane tai – soma, universalios tabletės) ir ketvirtasis būdas – patikima eugenikos sistema, kurios tikslas – „standartizuoti žmogų ir taip palengvinti valdytojų darbą“ (romane aprašomas Bokanovskio metodas, kuriuo iš vieno gemalo gaunami „devyniasdešimt šeši identiški dvyniai, galintys dirbti su devyniasdešimt šešiomis identiškomis staklėmis“, 22 p.; tačiau entuziastingiems mokslo pragmatikams tai – ne riba, jie svajoja išgauti kur kas daugiau). Juk toks šios visuomenės tikslas – ekonominė gerovė. Net numirėliai jai tarnauja – visi be išimties kremuojami, kad pavirstų fosforu, reikalingu gamybai ir pramonei.

Žinoma, tokioje darnioje visuomenėje turi atsitikti kažkas tokio, kas tą visuomenę priverstų susimąstyti, ją supurtyti. Juk tik utopinės visuomenės, kokia ji bebūtų tiksli ir kaip taikliai beatlieptų šiandienines tendencijas, pavaizdavimo talentingam kūriniui neužtenka – būtinas konfliktas, susidūrimas, išvados. Taigi tam pasitelkiamas Džonas Laukinis – jaunuolis, kurį jo motina Linda pagimdė ir užaugino necivilizuotame indėnų draustinyje, sekdamas pasakas apie stebuklingą Kitokį pasaulį, dainuodama daineles apie tualetus ir sterilizaciją. Džono pasaulėžiūroje persipynę pagonybės, krikščionybės bruožai ir Šekspyro citatos (netyčia rado apdriskusią klasiko knygą apleistoje šventykloje).

Naują puikų pasaulį Laukinis įsivaizduoja kaip idealą, sutikti civilizuotieji jam pasirodo kaip angelai (apibūdina juos Mirandos žodžiais iš Šekspyro „Audros“): „Kiek nuostabių puikių būtybių!“). Deja, Džonui tenka skaudžiai nusivilti, nes tos „naujos puikios būtybės“ pasirodo besančios be prisiminimų, be žmogiškumo, be transcendencijos, be meilės. O graudžiausia, kad Laukinio maištas nesukrečia ir nesupurto visuomenės; kai jis išmėto somos tabletės, kurias po darbo dienos gauna juodadarbių epsilonų minia, taip manydamas juos išlaisvinsiąs, jis sukelia priešingą reakciją – siaubingą juodadarbių įtūžį, negavus įprastos narkotiko dozės.

Tiesa, keliems žmonėms Laukinio maištas visgi turi įtakos – du privilegijuotieji, Bernardas Marksas ir Helmholtas Vatsonas, prisideda prie Laukinio siautėjimo, taip išreikšdami juos kamuojantį slogų nepasitenkinimą, kurį galbūt galima būtų pavadinti transcendencijos ilgesiu. Vatsonas – „dėstytojas jausmų technologijos institute“ (79 p.), kuriam didžiulį išpūdį padaro Laukinio cituojamas Šekspyras, bet Romeo ir Džiuljetos scena sukelia nevaldomą juoką – kitaip ir negali būti visuomenėje, kurioje nėra sąvokos „šeima“, „motina“ ir „tėvas“ – keiksmazodžiai ir nešvankybė, kur kiekviena moteris gali turėti kiekvieną vyrą ir atvirkščiai. Tebaldo kūnas, gulintis kapų rūsy, nekelia kitokio jausmo, kaip tik pragmatiko pasipiktinimą, nes kūnas nenaudingai pūdomas, užuot pavertus jį fosforu. Taigi Laukinis prisideda prie to, kad du išsišokėlius ir nepritapėlius, kurių, pasirodo, vienas kitas atsiranda ir tokioje sterilioje visuomenėje, Valdytojas humaniškai atskirtų nuo laimingųjų – išsiųstų į salas. Tiesą sakant, paskutiniai Valdytojo žodžiai – „Gerai dar, kad pasaulyje tiek daug salų. Nežinau, ką be jų darytume. Turbūt jus visus kištume į mirties kamerą“, (229 p.) – verčia susimąstyti, kokių priemonių galima imtis, norint išsaugoti, kaip pats Valdytojas sako, visuomenės stabilumą ir laimę.

Vaizduodamas indėnų draustinį ir su krikščionyste sumišusius pagoniškus indėnų ritualus, kai vienas šalia kito garbinamas Jėzus ir Pukongas (dievas-erelis), A. Huxley neteikia pagonybės kaip alternatyvos Puikiam naujam pasauliui. Pasak autoriaus, „pamišėliškas gyvenimas utopinėje visuomenėje“ nėra geresnis nei „pirmyskčio žmogaus gyvenimas indėnų kaime, žmoniškesnis kai kuriais atžvilgiais, tačiau kitais toks pat pamišėliškas ir ne-normalus“ (8 p.). Galbūt todėl Laukiniui, nesupratusiam ir nesupratusiam, neliko kitos galimybės, kaip nusižudyti.

Tačiau autorius, rašydamas pratarinę antram leidimui, pripažįsta, kad egzistuoja trečia alternatyva, ir jei jis būtų perrašęs romaną, neabejotinai pasiūlytų ją savo veikėjui. „Tarp utopinės ir pirmyskštės kraštutinybių įsiterptų sveiko proto galimybė – iš dalies jau įgyvendinta tremtinių ir pabėgėlių iš Puikaus naujo pasaulio...“ (9 p.). Taigi – sala, draustinis, atskirybė. Sakytum, visai logiška – juk laisvų žmonių bendruomenės iš tiesų primena salas ir mūsų pasaulyje. Ir nuo utopinės visuomenės salų jos skiriasi tuo, kad nėra atskirtos, kad sugeba sukrėsti ir patraukti daugiau žmonių. Kitaip tariant, nutiesti tiltus, kurie utopinėje visuomenėje taip laisvo žmogaus ir laimingo žmogaus yra sugriauti.

LIETUVANIS SUGRĮŽTA, arba TRYS LIUDVIKAI (4)

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

Tęsinys. Pradžia 2015 m. rugsėjo 5 d. „Kultūroje“

*

Kaip laikraščio „Rygos naujienos“ leidėjas ir nuosavos spaustuvės savininkas, karo pradžioje L. Jakavičius buvo gavęs leidimą pasilikti Rygoje. Deja, netrukus situacija pasikeitė – apskundus konkurentams, kurie tikino, jog jo laikraštis kursto revoliucinės pakraipos darbininkus, skleidžia antivalstybinę propagandą, teko su skubiai išmontuota spaustuvės įranga išvažiuoti į Petrapilį, kur prabėgo 1915-1918 metai.

Užsibaigė šis gyvenimo tarpsnis liūdnei – po 1917 m. perversmo didelės vertės spaustuvės įrangą teko atiduoti bolševikams.

Tačiau tie metai Petrapilyje nenuėjo veltui. Tautiečiai, sužinoję naują L. Jakavičiaus adresą, susirado jį ir vėl kartu pradėjo darbuotis. Rusijos sostinėje, kur pastaraisiais metais buvo atsidūrę daug lietuvių pabėgėlių, L. Jakavičius daugiausia užsiėmė teatine veikla – „darbavosi įvairiuose pabėgėlių artistų-mėgėjų rateliuose ir įvairiuose Petrapilio kampuose, režisuodamas, grimuodamas ir pats scenoje vaidindamas“. Per trejus metus parodyta per 30 spektaklių, tiesa, kai kuriuos režisavo Konstantinas Glinskis. Vaidinta Lietuvos karo pabėgėlių naudai, Petrapilio beturčių draugijai ir kt. Tarp įdomesnių jo paties režisuotų pastatymų – Gabriėliaus Landsbergio-Žemkalnio „Blinda“.

*

1918 m. rugsėjo 10 d., palikęs bolševikams spaustuvę ir visą kitą turtą, L. Jakavičius išvyko Lietuvon ir po savaitės atsidūrė žmonos tėviškėje Anykščiuose.

Čia vėl būta visko: vokiečiams pradėjus trauktis iš Lietuvos ir į Anykščius atėjus bolševikams, kaimynas komisaras įsakė suimti L. Jakavičių ir, nuvežus jį į Latviją, sušaudyti. Pasisekė pasprukti, tačiau areštavo žmoną. Visa laimė, kad netrukus valdžią perėmė iš kitur atvykęs bolševikų garnizonas, kurio vadas vietinio komisaro areštuotus žmones paleido.

Kol Lietuvoje šeimininkavo bolševikai, teko visko patirti, į pabaigą net teatro vyresniuoju inspektorium Panevėžyje tapti. Na, o 1919-ųjų rudenį atvyko į Šiaulius.

*

Vėl sugrįžtame į Šiaulius. Čia prabėgo devyniolika L. Jakavičiaus gyvenimo metų, kurie paženklinti ypatingomis žymėmis – knygų ir kalendorių leidybos verslininko gabumų atsiskleidimu, nauja veikla scenoje – režisavo, vaidino, grimavo, višose šventėse jautėsi L. Jakavičiaus ranka ir gabumai.

Turgaus aikštėje buvo įkurtas knygynas tokiu pat vardu kaip ir Rygoje – „Lietuva“. Po metų jis perkeliamas į Kuršėnų g. 9, kiek vėliau atidaromas dar vienas – Tilžės g. 161. „Lietuva“ buvo vienas didžiausių knygynų Šiauliuose, o L. Jakavičius tapo žymiausiu Šiaulių knyginku, pelnydamas ir stambiausio privataus leidėjo tarpukario Lietuvoje vardą pagal išleistų leidinių tiražų dydį – per porą dešimtmečių išleido apie 2 mln. egz. įvairiausių kalendorių, sapnininkų, humoristinių ir scenos, visuomenės mokymui skirtų leidinių, atvirukų ir kt. Kalendoriai – bene populiariausi, dauguma – su humoristiniu užtaisu. Na, o apskritai „Lietuvos“ knygos buvo puikiausios pasaulyje, bent taip teigė rek-lama.

Tuomet išleista ypač daug įvairių praktinio pobūdžio knygelių, kurios, žinoma, buvo skirtos mazažaraščiams, siekiantiems patiems kiek galima prasilavinti: kaip būti savo paties advokatu, kaip išmokti fotografuoti, kaip apdirbti medį, kaip sakyti gražias prakalbas, kaip rašyti laiškus ir panašiai. Ne vienas toks leidinys nėra vertas didelių pagyrimų, visgi jie lavino savo skaitytoją, nes nemažos dalies visuomenės mentalitetas buvo gana žemas – net 1938 m. duomenimis tik 76,5 proc. šiauliečių buvo raštingi. Šiaučių, kriaučių ir tarnaičių prusintojas

(kaip ne sykį yra pavadintas L. Jakavičius), Mikaldos pranašysčių, sapnininkų leidėjas gerai žinojo situaciją, į kurią tauta buvo patekusi, kėsdama lietuviškos spaudos draudimą, žinojo ir tai, kad nepriklausomose Latvijos ir Estijos valstybėse išleidžiama daugiau leidinių, o ir jų tiražai didesni. Tautiečių švietimas, pratinimas prie laikraščio, knygos jam visada buvo svarbiau už materialinę naudą, nors jo leidiniai ir nešė nemenką pelną.

Ypač ilgai išlaikytas kalendorių leidybos monopolis: nuo caro laikų „Juokų kalendoriaus“ iki

Knyga, parašyta L. Jakavičiaus 1907 m.

„Lietuvos keleivio“ nepriklausomoje Lietuvoje. Paprastumas, pašmaikštavimai, minties aiškumas – tai, kas patenkindavo mažai raštingą skaitytoją.

Ne itin aukšto meninio ir mokslinio lygio produkcija, pirmiausia masinės kultūros poreikiams tenkinti skirti leidiniai visgi suvaidino savo vaidmenį ugdydami skaitytojus. Tai buvo laikmetis, kai profesionalaus meno suvokėjų nebuvo daug, ir L. Jakavičius, nepretenduodamas į didįjį meną, darė daugiau nei bet kas, kad tauta lavintųsi, tobulėtų, kad įpratintas skaityti žmogus pradėtų galvoti ir apie rimtesnius leidinius.

*

Išskirtinė L. Jakavičiaus gyvenime 1929 m. gegužės 9 d. Tadien Šiaulių centre, tuomet buvusioje judrioje turgavietės teritorijoje, minint Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, buvo sodinami ažuolai, pavadinti *spaudos medžiais*. Pirmąjį ažuolą sodino senieji spaudos darbuotojai – savaitraščio „Momentas“ redaktorius Jurgis Janulaitis ir žinomas kultūros ir spaudos darbuotojas (vienas iš „Kultūros“ bendrovės ir žurnalo „Kultūra“ steigėjų, leidinių „Šiaulių metraštis“ ir „Gimtasai kraštas“ redaktorius), teisininkas Peliskas Bugailiškis. Kitą ažuolą sodino poetas aušrininkas, 1863 m. sukilimo dalyvis Juozas Miliauskas-Miglovara, L. Jakavičius-Lietuvanis bei poetas ir knygnešys Jonas Krikščiūnas-Jovaras. Trečiąjį ažuolą sodino tuometinis burmistras Jackus Sondeckis, buvęs pirmasis miesto burmistras Kazimieras Venclauskis ir Šiaulių apskrities viršininkas Antanas Pranculis. Ketvirtąjį ažuolą sodino mokyklų atstovai – Šiaulių mokytojų seminarijos direktorius Juozas Orlauskas, Berniukų gimnazijos direktorius Vaclovas Šliogeris ir apskrities mokyklų inspektorius Kazimieras Ubeika.

Visi keturi ažuolai išliko. Dabar prie kiekvieno

iš jų marmurinėse lentelėse pažymėta, kas juos sodino.

*

Nei trys sūnūs, nei dukra knygų leidyba ir prekyba užsiimti nepanoro. Silpstant jėgoms 1938 m. L. Jakavičius savo knygyną, knygų bei penkių kalendorių leidybą perleido Feliksui Maksvyčiui, kuris nuo 1933-ųjų, kai Šiauliuose įkūrė „Žiedo“ knygyną, buvo jam didžiausias konkurentas. Jaunajam kolegai sekėsi, todėl ir pasirinko jį, o ne ką kita, vildamasis, jog šis bus ir jo daugelio pradėtų darbų tęsėju.

O 1939-ieji paženklinti dviem dideliais įvykiais: išleisti „Atsiminimai iš lietuvių spaudos draudimo laikų“ (su paantrašte „Lietuvos dievai! Dėkoju jums, kad padėjote man sėkmingai su caro žandais už lietuvių spaudą kovoti“) ir Prezidentūroje įteiktas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinas. Prezidentui Antanui Smetonai dar spėjo įteikti savo atsiminimų knygą, skirtą Lietuvos nepriklausomybės 20-mečiui, tačiau didžioji jos tiražo dalis nepasiekė skaitytojų. Užėjus sovietams, neparduotus egzempliorius teko slėpti, tikintis geresnių laikų. Deja, 1948-ųjų birželyje jie buvo sudeginti ant Salduvės kalno kartu su kitu „Žiedo“ knygyno turtu. Atsiminimų knyga sudeginta kartu su dviem šimtais tūkstančių kitų knygų. F. Maksvyčiui pabėgus iš namų, rusų kareiviai bandytas išsaugoti knygas vertė į sunkvežimius, vežė į Salduvę ir, apipylę benzinu, degino. Žmonių arti neprileido. Degančias knygas saugojo kareiviai. Tarp tų leidinių nemažai buvo itin vertingų. Ypač tie, kurie buvo iš L. Jakavičiaus kolekcijos: „Aušros“, „Varpo“, „Tėvynės sargo“ komplektai, vienuolikos metų „Rygos naujienos“, M. Valančiaus, S. Daukanto knygos. Su Lietuvio atsiminimų knyga degė ir dailiais odos viršeliais įrištos maldaknygės, knygos vaikams, nemažai leidinių apie spaudos draudimo laikotarpį, knygos, turėjusios didelės reikšmės lietuvių kultūros istorijai ir tautinei savimonei. Ugnyje žuvęs ir Lietuvos atsiminimų knygos rankraštis.

Tai šitų eilučių autoriui papasakojo pats buvęs to knygyno savininkas F. Maksvytis.

Tenka pažymėti, kad šitoje istorijoje yra kai kurių netikslumų.

Tvirtinimas, kad Lietuvos atsiminimų knygą išleido ne pats jos autorius, o F. Maksvytis, kelia abejonių. Pastarosios pavardės nėra nei tituliniam puslapyje, nei autoriaus padėkos žodyje „kuo nors prisidėjusiems“ prie knygos išleidimo. Be to, pašnekovas minėjo, jog knyga išleista 1940 m. birželį.

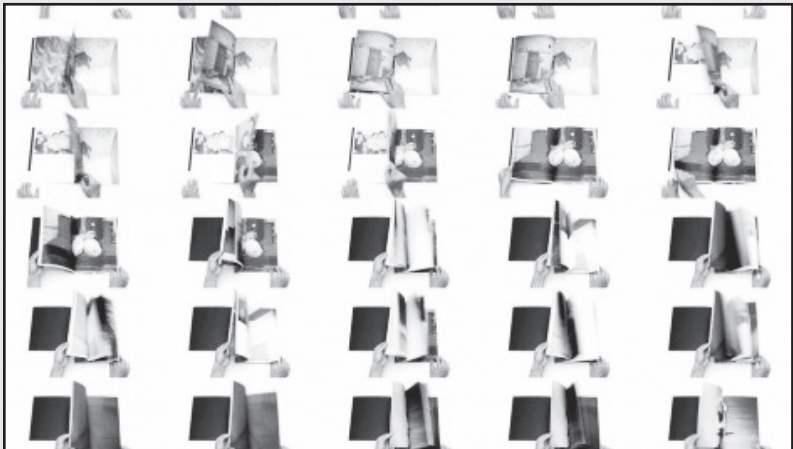
Tarpukario spauda suteikia galimybę patikslinti kai kuriuos faktus.

Kad atsiminimų knyga buvo išleista dar 1939 m., akivaizdu iš publikacijų „Pagerbė Liudą Jakavičių“, „Lietuvos Respublikos prezidentas priėmė L. Jakavičių“ bei „Seno knygnešio atsiminimai: Šiauliai“. Spaudoje minima ir kad, atsidėkodamas už Gedimino ordina, kurį įteikė Šiaulių apskrities viršininkas Alfonsas Pimpė, L. Jakavičius nuvyko į Prezidentūrą ir A. Smetonai įteikė savo atsiminimų knygą. Yra ir daugiau informacijos, susijusios su 1939 m. išleista atsiminimų knyga – po vieną jos egzempliorių autorius su įrašu „Vilniaus atgavimo dienos paminėjimui“ dovanojo visoms Lietuvos šaulių sąjungos rinktinių skaitykloms.

Ta proga tenka paneigti ir dar keistesnius tvirtinimus. Štai Anykštėnų biografijos žinyne pažymima neva L. Jakavičiaus „atsiminimų rankraštis sovietinės valdžios buvo konfiskuotas ir sudegintas 1948 m. birželį kartu su visu kitu „Žiedo“ knygyno turtu, *nespėjus jo išleisti*“ (išskirta mano – L. P.-K.). Pastarasis tvirtinimas, be abejo, klaidingas. Tikra nebent tai, kad tarp deginamų knygų galėjo atsidurti atsiminimų rankraštis.

Tęsinys kitame numeryje

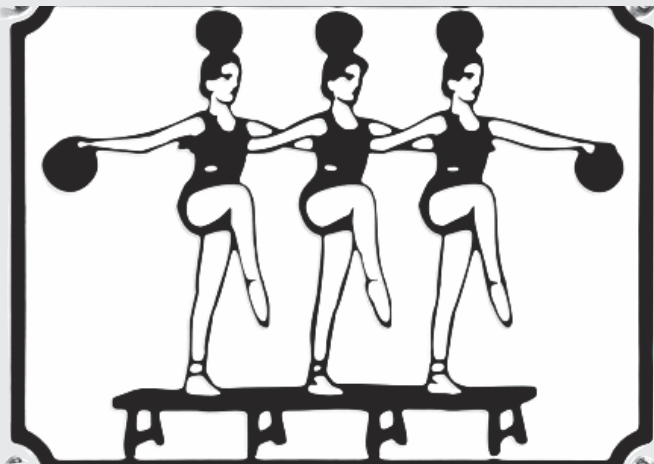
Kultūros kronika

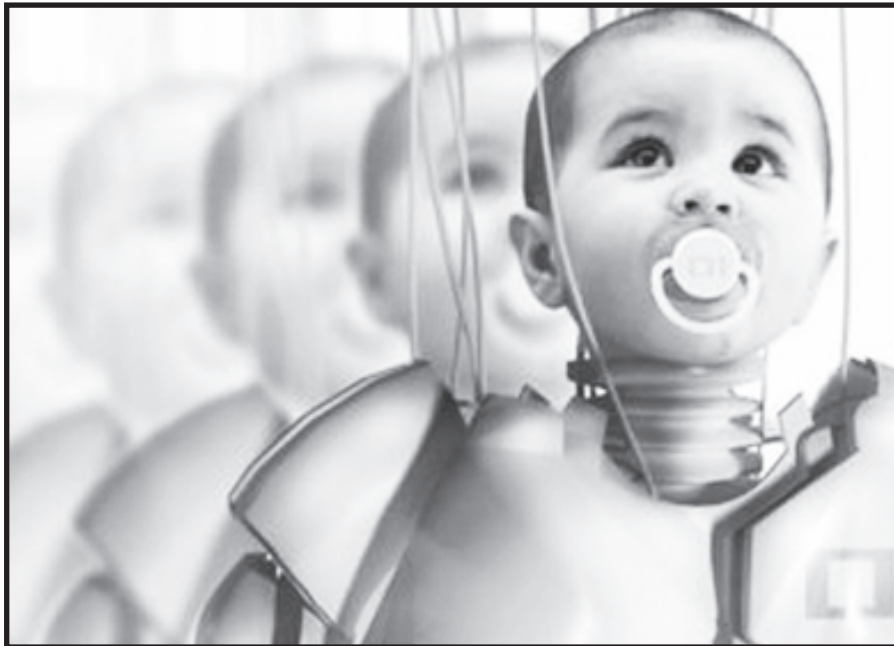
Rugsėjo 8 dieną Berlyno knygyne „Motto“ pristatytas naujausias jauno lietuvių fotomenininko Visvaldo Morkevičiaus albumas „Viešos paslaptys“. Šis jauno lietuvių fotomenininko albumo pristatymas meno Mekoje Berlyne – tai dar vienas vakaras iš pokalbių ciklą tęsiančių renginių šiame mieste, skirtas Lietuvos fotografijai, kuri Vokietijoje žinoma ir vertinama. Visvaldo Morkevičiaus Berlyne pristatomas fotografijų albumas „Viešos paslaptys“ – tai menininko miesto patirčių rinkinys. Jo patirties geografija apima tiek naktinio miesto gyvenimo sceną ir jos užkulisius, tiek asmenines erdves, kurios provokuoja, o neretai ir padiktuoja specifinius veiksmus. Tai aštrūs potyriai, charizmatiški personažai, viešos istorijos ir privačios tiesos.

Rugsėjo 15-ąją Hamburge pristatyta Lietuvoje kūrybiškiausios metų knygos titulą pelniusios Dalias Staponkutės mišraus žanro knyga „Iš dviejų renkuosi trečią. Mano mažoji odisėja“ (Apostrofa, 2014) vokiečių kalba. Vokiškai ji vadinasi „Jenseits vom Entweder-Oder – Meine persönliche Odyssee“ (vertė Markas Roduneris). Viena me iš Hamburgo teatrų „Hamburger Kammerspiele“ autorę skaitytojams pristatė Hamburgo rašytojų sąjungos pirmininkė Sabine Witt, buvo skaitomos ištraukos iš knygos, vyko rašytojos pokalbis su skaitytojais. „Iš dviejų renkuosi trečią. Mano mažoji odisėja“ – filosofiška intymi (intymiai filosofiška) emigracijos patirties analizė. Būtent šis savotiškas „teoretiškumas“, filosofavimas išskiria D. Staponkutę iš kitų emigracijoje ir apie ją rašančių lietuvių autorių būrio. Autorė ragina įsigilinti į mažų šalių būvį globalizacijoje ir jį kritiškai permąstyti, pagalvoti, ką galime apie save suprasti iš kitų – tolimesnių ir artimesnių – kultūrų.

Sostinės galerija „Meno niša“ rugsėjo 17–20 dienomis Berlyne vykusioje meno mugėje „Positions Berlin“ pristatė penkis menininkus. Tai Rūta Katiliūtė (g.1944), Naglis Rytis Baltušnikas (g.1960), Paulius Šliaupa (g. 1990), Algis Kasparavičius (g.1975), video lounge programoje bus rodomas Rimo Sakalausko (g. 1985) filmas. R. Katiliūtės kūryba jau nuo 1990 m. pristatyta Vokietijos šiuolaikinio meno galerijose „Saulustowicz“, „Gallery in Hof“ ir kt. Naglio Ryčio Baltušniko kūryba – emaliai, mozaikos – taip pat ne kartą rodyti „Meno nišoje“, tarptautinės meno mugės „ArtVilnius“ metu, menininkas yra Talino grafikos trienalės laureatas. Skulptoriaus A. Kasparavičiaus į Berlyną skrendanti gigantiška musė „Nihil novi“ jau buvo nutūpusi ant garsių Vilniaus pastatų ir buvo viena iš šiųmetinės „ArtVilnius'15“ programos dalių. Jaunojo menininko P. Šliaupos šviesos temą nagrinėjantys darbai buvo pristatyti meno mugėse „ArtMoscow'13“, „ArtVilnius'15“, menininko kūryba bus eksponuojama ir Budapešte vyksiančioje meno mugėje „Art Market Budapest“.

Aldous Huxley

PUIKUS NAUJAS PASAULIS

Ištrauka iš romano

Palikę poną Fosterį išpilstymo salėje, direktorius ir studentai įėjo į artimiausią liftą ir pakilo į šeštąjį aukštą.

„VAIKŲ LOPŠELIS. REFLEKSŲ FORMAVIMO SALĖS“, – skelbė lenta prie įėjimo.

Direktorius atidarė duris. Jie atsidūrė didelėje tuščioje patalpoje, labai šviesioje ir saulėtoje; jos pietinė siena buvo vienas didžiulis langas. Kelios auklės uniforminiais kostiumėliais iš balto lino su viskoze ir baltomis aseptinėmis, slepiančiomis plaukus kepuraitėmis rikiavo ant grindų ilgą eilę vazų su rožėmis. Didelių vazų, kimšte prikimštų žiedų. Tūkstančiai išsiskleidusių žiedelių, švelnių kaip šilkas, kaip nesuskaitomų angeliukų skruostai; tačiau toje skaisčioje šviesoje spindėjo ne vien rausvi indoeuropiečių angeliukų skruostai, bet ir gelsvai švytintys kinų, ir meksikiečių, ir tamsiai išraudę nuo besaikio pūtimo dangaus trimitininkų, ir balsvų kaip mirtis cherubinių, balsvų kaip baltais antkapio marmuras.

Įėjus direktoriui, auklės sustingo lyg įkastos.

– Išdėliokite knygas, – iškart paliepė jis.

Auklės tylėdamos pakluso. Tarp vazų su rožėmis jos išdėliojo stačias ir atvertė dideles vaikų knygas, viliojančias margai nuspalvintais žvėrių, žuvų ar paukščių paveikslėliais.

– Dabar atvežkite vaikus.

Jos išskubėjo iš salės ir netrukus sugrįžo; kiekviena stūmė aukštą su keturiomis tinklinėmis lentynėlėmis vežimėlį, prikrautą aštuonių mėnesių kūdikių, panašių į vienas kitą kaip du vandens lašai (aiškiai iš vienos Bokanovskio grupės) ir visų aprengtų chaki spalvos drabužėliais (nes jie priklausė deltų kastai).

– Paguldykite ant grindų.

Kūdikius iškėlė iš vežimėlių.

– Dabar pasukite taip, kad jie matytų gėles ir knygas.

Atgręžti į tą pusę kūdikiai kaipmat nutilo, paskui ėmė šliaužti link tų žvilgančių spalvų kekių, link tų šventiškai margų figūrų baltuose puslapiuose. Tuo tarpu iš už debesies išlindo saulė. Rožės plykstelėjo, tarsi suliepsnojusios staugia aistra, o blizgantys knygų lapai, rodos, nušvito nauja ir gilia prasme. Šliaužiančių kūdikių gretos sukvykė iš susijaudinimo, sugugavo ir sučirkė iš pasitenkinimo.

Direktorius patrynė rankas.

– Puiku! – pasakė jis. – Kaip pagal užsakymą.

Greičiausi šliaužėjai jau pasiekė tikslą. Mažytės rankutės nevikriai siekė saulės nutviekstų rožių, lietė jas, graibė ir plėšė žiedlapius, glamžė spalvingus knygų puslapius. Direktorius palaukė, kol visi vaikai užsiėmė šiuo džiaugsmingu darbu. Paskui ištare:

– Žiūrėkite atidžiai.

Ir ranka davė ženklą.

Vyresnioji auklė, stovinti prie valdymo skydo kitame salės gale, spustelėjo nedidelį jungiklį.

Driokstelėjo smarkus sprogimas. Užkavė sirena, kuo toliau, tuo šaižiau. Kaip pašėlę sudžerzgė aliarmo skambučiai.

Vaikai krūptelėjo, suklykė; jų veidus iškreipė siaubas.

– O dabar, – sušuko direktorius (nes triukšmas buvo kurtinantis), – dabar įtvirtinsime tą pamoką lengvu elektros šoku.

Jis vėl mostelėjo ranka, ir vyresnioji auklė nuspaudė antrą jungiklį. Vaikų verksmas staiga pasikeitė. Dabar iš jų gerklių ėmė veržtis šaižios nežmoniškų, kone pamišėlišių garsų papliūpos. Jų mažyčiai kūneliai trūkčiojo ir stingo; rankos ir kojos tampėsi, tarsi traukamos nematomų virvučių.

– Per visą grindų plotą leidžiama elektros srovė, – aiškindamas subaubė direktorius. – Bet pakaks, – jis davė ženklą auklei.

Sprogimai baigėsi, skambučiai liovėsi skambėję, sirenos kauksmas palengva nutilo. Kūneliai nebetrūkčiojo, atsipalaidavo, beprotiški kūdikių riksmas ir klyksmai perėjo į ankstesnį išgąsčio verksmą.

– Vėl pasiūlykite jiems gėlių ir knygų.

Auklės paklusniai stumtelėjo vazas ir atvertė knygeles; tačiau vos išvydę rožes ir spalvotus katyčių, gaidelių bei avyčių atvaizdus, kūdikiai susigūžė iš siaubo ir ėmė dar garsiau raudoti.

– Matote! – pasakė triumfuodamas direktorius. – Matote!

Kūdikio prote knygos ir trenksmas, gėlės ir elektros smūgiai jau tarpusavy susiję, o šią arba panašią pamoką pakartojus du šimtus kartų, jie pasidarys nebeatskiriami. Ką žmogus sujungė, gamta bejėgė išskirti.

– Jiems bus įskiepyta tai, ką psichologai kadaise vadindavo „instinktyvia“ neapykanta knygoms ir gėlėms. Refleksai suformuoti visam gyvenimui. Jiems niekada nebereikės nei knygų, nei botanikos. □